

СИНТАГМАТИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ВЕРБАЛІЗАТОРІВ СУБКОНЦЕПТУ ΑΡΡΩΣΤΙΑ В ДАВНЬОГРЕЦЬКІЙ МОВІ

Чернох-Мацієвська Н. Б.

*викладач кафедри латинської та іноземних мов
Львівського національного медичного університету
імені Данила Галицького
м. Львів, Україна*

Серед головних характеристик концепту дослідники розглядають семантичний опис синтагматичних та парадигматичних зв'язків слова-імені концепту, побудову синонімічного, антонімічного та гіперо-гіпонімічного рядів його імені [1]. Вивчаючи наскрізний тип зв'язків у мовній системі, синтагматика визначає комбінаторну здатність одиниць будь-якого рівня, тобто потенційну можливість їхнього лінійного сполучення в мовленнєвому потоці [2, с. 542].

Детермінуючи концептуальний простір, синтагматична зв'язність текстових компонентів дозволяє виявити компоненти концепту, в яких відображається його реальний зміст [3, с. 16].

Метою представленої розвідки є аналіз синтагматки засобів мовної репрезентації субконцепту ΑΡΡΩΣΤΙΑ, який поряд із субконцептами ΝΟΣΟΣ та ΑΣΘΕΝΕΙΑ формує ядро макроконцепту ΧΒΟΡΟΒΑ у давньогрецькій мові. Дослідження здійснено на підставі лексикографічних джерел [4; 5; 6] та корпусу різних за жанрами і тематикою оригінальних текстів.

Притаманний згаданому субконцепту пучок сем, які об'єднуються загальним значенням «недуга, хвороба», під впливом контексту може актуалізувати одну зі своїх складових, на чому зупинимось детальніше.

1. Група сем «фізична недуга».

Семи «хворий стан організму» набувають іменники **ἀρρωστία** та **ἀρρώστημα**, субстантивовані прикметник **ἄρρωστος** і participium praesentis activi дієслова **ἀρρωστέω**, які виступають підметом або непрямым додатком, а у атрибутивній функції – означенням іменників **ἄνθρωπος**, **σῶμα**, назв частин тіла та їхніх функцій, а також дієслово **ἀρρωστέω**: *ἀρρωστία τοῦ σώματος* (Isoc. 5, 1, 5; D. Tim. 161, 1) «хвороба тіла»; *ἀρρωστία τριχός* (Arist. GA 785 a, 20) «хвороба волосся»; *τῶν ποδῶν ἀρρωστία* (D.C. Hist. 80, 5, 2) «хвороба ніг»; *ἀρρωστία στομάχου* (Plu. Cic. 3, 7) «недуга шлунка»; *ἀρρωστήματα καμινούντων* (Bas. Ep. 60, 1, 7) «хвороби страждених»; *ἄρρωστοι παρ' ἡμῖν* (Lib. Ep. 78, 2, 2) «наші хвори»; (*Λησιλαος*) *ἡρρώσται τό ... θέρος καί διὰ χειμῶνος...* (X. HG 5,

4, 58) «(Αγεσίлай) хворів влітку і упродовж зими». Згадана сема також притаманна прислівнику **ἄρρωστος** у поєднанні з дієсловом **ἔχω** вжитим у неперехідному значенні: *ἄρρωστος ἔχει ὁ Φιλοκράτης* (Aeschin. 2, 14, 5) «*Філократ є хворим*».

Якісних характеристик семі «здоров'я» іменників **ἄρρωστία** та **ἄρρωστήμα** надають прикметники, які вказують на тривалість, ступінь вираженості тощо: ... *ἐν τῷ χειμῶνι ἐλάττω μὲν τὰ ἄρρωστήματα ἢ ἐν τῷ θερεί* (Arist. Pr. 826 b, 16) «*взимку хвороби менші, ніж влітку*»; *πολύτροποι ἄρρωστία* (Gr. Nyss. Mort. 9, 37) «*розмаїті хвороби*».

Сема «набуття хвороби» актуалізується у дієслові **ἄρρωστέω** вжитому у аористі з інгресивним значенням, при якому суб'єктом дії виступають іменники на позначення істот: *Ὅτι μὲν ἠρρώσθησας, ἔγνωμεν, καὶ ὅτι χαλεπῶς ἠρρώσθησας...* (Chrys. Ep. 18, vol. 52, p. 637, 9 – 10) «*Я довідався, що ти захворів і що захворів важко...*».

Частіше дане значення притаманне іменниками **ἄρρωστία**, **ἄρρωστήμα** та прикметнику **ἄρρωστος** у поєднанні з дієсловами **ἐμπίπτω**, **γίγνομαι**: *ἐμπίπτω εἰς ἄρρωστίαν* (Ael. Varia 5, 2, 2) «*занедужую*»; *Σκιπίων ἐς ἄρρωστίαν ἐνέπεσεν* (App. Hisp. 137) «*Сципіон занедужав*»; *ἄρρωστήμα γίγνεται* (Arist. GA 726 a, 12) «*виникає хвороба*».

2. Група сем «слабкість».

Сема «нездатність вчинення певних дій, неспроможність» актуалізується у іменниках **ἄρρωστία** та **ἄρρωστήμα** у контекстах соціального спрямування, зокрема у поєднанні з іменниками **ἄρρωστος**, **στρατιά**, **τύραννος**, **πόλις**, **ἐκκλησία** тощо: *οὐδὲ ὁ νόμος ἐφ' τὰς ἐκ τοῦ δήμου χειροτονίας ἐν τῇ βουλῇ ἐξόμνησθαι, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄρρωστίαν μου δηλώσοντας* (Aeschin. 2, 95, 1 – 3) «*закон не дозволяє відмовитись від народних голосувань на зборах, щоб виявити мою нездатність*»; *(οἱ Πάρθοι) μαλακίαν τινα καὶ ἄρρωστίαν τῶν Ῥωμαίων κατέγνωσαν* (D.C. 49, 20, 1) «*парфяни довідались про якусь слабкість і нездатність римлян*»; *ἄρρωστία τυράννιδος* (Plu. Dio 37, 7) «*нездатність тиранії*»; *ἄρρωστία τοῦ ἀδικεῖν* (Pl. R. 359 b, 1) «*неспроможність чинити кривду*», *ἄρρωστία τοῦ στρατεῦειν* (Th. 3, 16, 1) «*нездатність виступити походом*»; *τὴν φύσιν εἰδὼς πρὸς, <...> τὰς πράξεις ἄρρωστότεραν οὖσαν καὶ μαλακώτεραν* (Isoc. 12, 9) «*знаючи, що природа (людини) <...> є нездатною до дії і слабшою*»; *ἄρρωστήματα τῆς πόλεως* «*слабкість міста*» (Bas. Ep. 66, 21, 4) *ἄρρωστήματα ἐκκλησιῶν* (Bas. Ep. 80, 1, 1) «*слабості церков*.; <...> *ἀτολμία καὶ ἄρρωστία πρὸς τὸ πράττειν* (Plu. Mor. 57 d) «*нерішучість і нездатність діяти*».

Сема «моральна слабкість» експлікується у згаданих іменниках та прикметнику **ἄρρωστος** у поєднанні зі словами, які називають психічні стани або ментальні процеси, наприклад, **διάνοια**, **ψυχή** або у відповідному контексті: *ἄρρωστος τὴν ψυχὴν* (X. Ar. 30) «*морально*

слабий»; *ψυχὰ ἄρρωστότεροι* (X. Oec. 4, 2) «дуже нестійкі душі»; *παροῦσα ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἄρρωστία* (Th. 7, 47, 1) «моральний розлад існуючий у військовому таборі»; *τῆς λίαν ἄρρωστίας ἀπαλλάγητε* (D. Ex. 53) «позбудьтесь надмірної слабкодухості».

Сему «менший ступінь вияву, недостатність» набувають іменники **ἄρρωστία** та **ἄρρώστημα** у поєднанні зі найменуванням фізичних процесів та станів, що властиве для наукового, зокрема, медичного дискурсу: *ἄρρωστία τοῦ θερμοῦ* (Gal. Temp. 1, p. 581) «нестача тепла»; *σύνδεσμος ῥώμης καὶ ἄρρωστίας* (Gal. UP 4, p. 7, 18) «поєднання сили і безсилля»; *ἄρρωστία δυνάμεως* (Gal. UP 4, p. 155, 8) «брак сили».

Сему «вада, недолік» згадані іменники актуалізують у поєднанні з найменуванням абстрактних понять: *μικρολογία καὶ πλεονεξία* <...> *ἄρρώστημα πατρῶν* (Plu. Nic. 28, 4) «дріб'язковість і жадібність <...> успадкована від батька вада»; *Ἰατρός τις ... τῆς ψυχῆς νόσους, ὅστις ἀκολασίας καὶ πλεονεξίας καὶ τῶν τοιούτων ἄρρωστημάτων δυνήσεται ἀπαλλάξει;* (D. Ch. Or. 13, 32) «Чи якийсь лікар зможе позбавити від душевних хвороб, таких як безкарність і жадібність і подібних до них вад».

У християнських авторів **ἄρρώστημα** іноді набуває значення «гріх» виступаючи суб'єктом при іменниках **ἄνθρωπος**, **λαός** і под.: *ἄρρωστήματα λαοῦ* (Bas. Ep. 197, 1, 30) «гріхи народу»; *ἄρρωστήματα ἡμῶν* (Bas. Ep. 203, 4, 7) «наші гріхи».

Сполучуваність лексем утворених від твірної основи **αρρωστ-** виявила, що для них властиві насамперед онтологічні (ἐν ἄρρωστία κείμαι, ἄρρώστω εἶχω), фінальні (εἰς ἄρρωστίαν ἐμπίπτω), якісні (βαρεῖα ἄρρωστία), емоційно-оцінні (ἄρρωστήματα πόλεως) характеристики, а також характеристики релятивності (ἄρρωστος τὴν ψυχὴν) і посесивності (διὰ τὴν σὴν ἄρρωστίαν, ἄρρωστοι παρ' ἡμῖν).

Аналіз синтагматичних зв'язків вербалізаторів субконцепту **ΑΡΡΩΣΤΙΑ** дає підстави визначити його інтегровану сему, а саме — «безсилля». Моделювання семантичного поля субконцепту **ΑΡΡΩΣΤΙΑ** на підставі принципу семантичної близькості/віддаленості від інтегрованої семи та частотності набуття певних значень номенів концепту дозволило прийти до таких висновків:

1. Ядро семантичного поля субконцепту **ΑΡΡΩΣΤΙΑ** представлене семами, які дублюють інтегровану сему: «недуга»; «безсилля»; «стан поганого самопочуття».

2. Параядерну зону складають семи, які розширюють/звужують сему «неадекватний стан організму»: «недостатність», «менший ступінь вияву», «нездатність».

3. До периферії належать семи, які пов'язані з інтегрованою семою внутрішнім змістом і є наслідком вторинної номінації: «вада, недолік», «гріх».

Література:

1. Мартинюк А.П. Концепт у дискурсивній парадигмі. *Вісник Харківського національного університету. Серія "Романо-германська філологія"*. 2006. № 725. С. 9–12.

2. Селіванова О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

3. Шевченко Л. Л. Мовно-інформаційні моделі концептосфери Нового Завіту в українській рецепції : автореф. дис. ... д-ра філол. наук, 10.02.01 – українська мова. К., 2021. 36 с.

4. Adrados F. R. Diccionario griego-español. Vol. III. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1991. CXLI, 265 p.

5. Liddell H. G., Scott R. A Greek-English Lexicon. Oxford : Oxford University Press, 1996. 2446 p.

6. The Cambridge Greek Lexicon. Cambridge : Cambridge University Press, 2021. XXIII, 1529 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-320-3-31>

LEXICAL-SEMANTIC ANALOGY IN COMPUTER LEXIS

Chyrvonyi O. S.

*Ph.D., Associate Professor of the Germanic Philology Chair
Borys Grinchenko Kyiv University
Kyiv, Ukraine*

Introduction

One of the most promising and efficient ways of creating new words and expressions in computer lexis is through lexical-semantic analogy, which is a powerful tool that allows users to create new words, the meaning of which can be easily guessed or deduced.

For example, the word “mouselexia” (mouse+dyslexia) clearly indicates the inability to use a computer mouse, and “netroots” (net+grassroots) suggests social activity on the Internet. Other examples of neologisms created by analogy, such as “junk sleep”, “binge learning”, and “Swiss Army phone”, have also emerged through this process, enriching the computer lexis and making language more efficient and user-friendly.